

# VZNIK ČESKOSLOVENSKÉHO LIDOVĚ DEMOKRATICKÉHO PRÁVA A BURŽOASNÍ THEORIE „PRÁVNÍ KONTINUITY“

О ВОЗНИКНОВЕНИИ ЧЕХОСЛОВАЦКОГО НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ПРАВА И ЕГО ОТНОШЕНИИ К БУРЖУАЗНОЙ ТЕОРИИ „ПРАВОВОЙ НЕПРЕРЫВНОСТИ“

LA NAISSANCE DU DROIT DÉMOCRATIQUE POPULAIRE TCHÉCOSLOVAQUE ET LA THÉORIE BOURGEOISE DE LA „CONTINUITÉ JURIDIQUE“

ZD. JIČÍNSKÝ

Významný mezník, kterým je letošní desáté výročí osvobození Československa Sovětskou armádou, desáté výročí vzniku lidově demokratického státu je příležitostí k přehlednutí dosavadního vývoje ve všech oblastech společenského života, pro nás tedy v právní sféře. Nesmí ovšem jít o samolibé sebeuspokojení nad dosaženými úspěchy, ale o rozbor, o kritické zamyšlení nad krátkou, ale převratnými událostmi tak bohatou dobou, že s ní nesnese srovnání žádný jiný úsek dějin našeho lidu. Zkoumání minulosti není pro marxismus nikdy účelem o sobě, ale vždy souvisí s praktickými úkoly, potřebami současnosti. (Tuto spojitost není možno ovšem chápat vulgárně, zjednodušeně, ale ve smyslu hlubšího poznání objektivních zákonitostí společenského vývoje.) Tím více, jde-li o zkoumání toho, co ještě před krátkým časem bylo naší přítomností, toho, co ještě dnes stále — ať tak či onak — zasahuje a působí i v našem nynějším životě.

Jednou z důležitých otázek „přítomné minulosti“ na poli práva je proces vytváření nového práva po květnu 1945. Byl jednou z hlavních forem třídního boje, který po osvobození republiky Sovětskou armádou se volně rozhořel mezi proletariátem nastupujícím vítěznou cestu k moci a buržoasií, oslabenou porážkou nacismu, přesto však stále silnou a nebezpečnou.

Theoretické rozpracování této problematiky je důležité k pochopení třídního boje pronikajícího všemi póry naší společnosti v celé jeho mnoho-



strannosti a komplikovanosti. Znalost prostředků, jimiž buržoasie a její ideologičtí lokajové vedli úporný boj o vědomí pracujících, přesněji o jeho ovládnutí a způsobu, kterým strana nejen čelila tomuto působení, ale kterým vyprošťovala vědomí pracujících ze zajetí buržoasní ideologie a získávala k činorodé účasti na vytváření nového společenského řádu, je nutná k správnému poznání historie boje dělnické třídy za svržení panství buržoasie a úlohy strany při tom, k porozumění složitosti a obtížnosti tohoto zápasu. Umožňuje zároveň vést úspěšně boj proti buržoasní ideologii, ukazuje přežitky, které tu zůstávají z minulosti i jejich třídní a gnoseologické kořeny, na které vrstvy pracujících působí a jak a v čem je ovlivňují, což je předpokladem správného zaměření politicko-výchovné činnosti strany, státu i masových organizací, jedním z předpokladů převýchovy pracujících v socialistickém duchu.

Vzhledem k tomu, že v právní oblasti výrazně vystupuje do popředí specifika revoluce v ČSR i v ostatních zemích lidové demokracie, je znalost této problematiky důležitá i pro pochopení politiky KS v kapitalistických zemích, které ve svých programech vyhláší lidovou demokracii jako cestu, po níž má dělnická třída a pracující masy těchto zemí dojít k socialismu.

## I.

Ideologický boj buržoasie proti KSČ, vedoucí masy pracujících k revoluční přeměně staré společnosti, se odehrával do značné míry v právní sféře. Hlavní zbraní byla koncepce „právní kontinuity“ a s ní spjaté snahy o t. zv. skončení „revoluční libovůle“, o „obnovení právního řádu“, „právní jistoty“.

V této souvislosti je třeba upozornit na charakteristický rys úpadkové buržoasie, na její neschopnost tvořit něco nového. I česká buržoasie se již dávno vyžila, dávno vyschly prameny její tvůrčí síly. A tak, protože ztratila schopnost něco nového tvořit, hledala v minulosti — své i cizí — čím by nahradila nebo aspoň zahalila úbytek sil. Není ovšem divu, protože svou pokrokovou minulost dávno zradila, že z minulosti vytahovala a křísila jen zpátečnictví, nenávisť ke všem radikálním změnám, což jí mělo posloužit k zdůvodnění odporu proti revolučním snahám, úzkostlivého lpění na dříve existujícím stavu. Proto se v ideologickém arsenálu české buržoasie znovu objevuje „právní kontinuita“, která jí prokázala



tak dobré služby v roce 1918,<sup>1)</sup> aby i tentokrát pomohla zachránit otrávené panství kapitálu. Buržoasie však zapomněla, že podmínky boje se zásadně změnily a to v její vlastní neprospěch; proto i tato karta, na níž tolik sázela, byla přebita.

Koncepce „právní kontinuity“ znamenala, že osvobozené Československo má být pokračováním t. zv. první republiky. S tím v pojetí Benešově a buržoasních kruhů londýnské emigrace byla spojena i osobní kontinuita Benešova presidentství, že byl uznáván jako president předmnichovské republiky i nadále za presidenta. Bylo to čistě juristické pojetí, které, jak správně napsal Zd. Nejedlý,<sup>2)</sup> nebylo ani právnicky bez kazu. Vznikly také mezi jeho hlasateli různé spory o „právní povaze“ t. zv. druhé republiky, o tom, kde navázat kontinuitu zahraniční vlády i o tom, kdo za hranicemi byl oprávněn vystupovat jako representant československého státu.

Buržoasní kruhy kolem Beneše, opírajíce se o to, že mnichovská dohoda byla ČSR násilím vnucena, že nikdy nebyla ústavně přijata, dokazovaly, že tedy všechno, co se na území čs. státu potom stalo, — včetně Benešovy abdikace — nemělo právní platnost. Juristickými konstrukcemi se pokoušely zakrýt vlastní odpovědnost za zářijovou kapitulaci, za pošlapání čs. ústavy a zradu samostatnosti a nezávislosti republiky.

Beneš ve skutečnosti k abdikaci donucen nebyl. Sáhl k ní až tehdy, když splnil úkoly plynoucí z účasti na zradě české buržoasie v září 1938, když spolu s ostatními proradnými „demokraty“ a „socialisty“ zajistil protiústavní přijetí mnichovského diktátu, a když 4. 10. 1938 jmenoval novou vládu Surového. Potvrdil to přímo jeden z těchto zrádců H. Ripka

---

<sup>1)</sup> M. Stieber ve stati „Právní kontinuita za převratu“ psal jasně, že šlo tehdy o to, aby starý stav zůstal zachován, aby existující státní aparát chránil kapitalistické společenské poměry nebyl nijak dotčen. Změna byla v tom, že tento aparát dříve řízený v zájmu německé buržoasie fungoval nyní v zájmu buržoasie české. „Stará moc měla ke svému výkonu úřady, ústavy, finance, komunikace, zákony a různá jiná zařízení. Všechny tyto mocenské prostředky zbyly tu ze starého státu pro stát nový. Částečně i v některých plucích i vojsko. Bylo tak i ve všech poměrech jiných. Vlastníci zůstali při svém vlastnictví, obchodníci při svém obchodě, průmyslníci při své továrně a řemeslníci při svém řemesle“. A na námitky o nedokonalosti t. zv. recepčního zákona odpovídal, že je nutno si uvědomit jeho smysl. „Zákon vyšel z převratového chvatu a nebyl dokonalý. Třeba hleděti k jeho hlavnímu účelu, aby dosavadní stav se zachoval“. (Podtrženo Z. J.) „Naše právo a stát“, Praha 1928, str. 13 — 14.

<sup>2)</sup> Zd. Nejedlý: Kl. Gottwald v boji za osvobození ČSR, Praha 1949, str. 40 — 41.



ve svém líčení oněch událostí. „Dne 5. 10., jen co byly tyto změny vlády a politiky vykonané v souladu s měnící se situací, president Beneš iniciativně a bez jakéhokoliv nátlaku oznámil svoje odstoupení z úřadu“.<sup>1)</sup> Buržoasní kruhy si byly velmi dobře vědomy politického významu „právní kontinuity“, proto ji také všemožně propagovaly.<sup>2)</sup>

S mezinárodně právního hlediska „právní kontinuita“ znamenala, že po Mnichově i po 15. 3. 1939 československý stát nepozbyl suverenity, ale že právně existoval dále. Mnichovská dohoda, která byla prvním rozhodujícím úderem samostatnosti ČSR, byla uzavřena v rozporu s platným mezinárodním právem, byla tedy právně neplatná. Smlouva jednající o územních změnách čs. státu byla porušením jednoho z hlavních obecně uznaných principů mezinárodního práva, neboť byla uzavřena bez čs. účasti. Odporovala dále závazkům plynoucím státům jí se účastnícím z přijetí paktu o Společnosti národů i z Briand-Kellogova paktu o řešení sporů mezi státy pokojnými prostředky a pokud jde o Francii i její smlouvu s ČSR. Smlouva nebyla se strany ČSR přijata ústavním způsobem. Souhlas k převzetí závazků stanovených smlouvou byl dán pouze prezidentem a vládou, kteří však k tomu nebyli nijak oprávněni, neboť podle paragrafu 64, odst. 1 ústavy ČSR smlouvy, jimiž se mění státní území, potřebují k platnosti souhlasu NS dávaného formou ústavního zákona. Mnichovská dohoda nebyla nikdy čs. státem ústavně právně přijata.

Rovněž postup Háchy, který podepsal v Berlíně listinu o zřízení německého protektorátu, byl absolutně neslučitelný s čs. ústavou, která nikterak neopravňovala presidenta rozhodovat o existenci státu. Nota

---

<sup>1)</sup> H. Ripka: Munich — Before and After, Londýn 1939, str. 237.

<sup>2)</sup> V jednom ze sporů, které neustále s větší nebo menší intenzitou propukaly a propukají v buržoasním táboře a v nichž se otvírá špinavé zákulisí buržoasní politiky, k nimž docházelo také mezi buržoasní emigrací v Londýně, odhalil zneuznaný hlasatel „vyslance kontinuity“, zrádce Osuský, velmi jasně její smysl. (O něm ovšem její propagátoři ve svých projevech k českému a slovenskému lidu mlčeli.) „Podľa tejto koncepcie neplatí vôbec nič, čo sa stalo vo spojení s Mnichovom a po ňom. To je amnestovanie všetkých nečností a špatností.“

„Prezidentská koncepcia právnej kontinuity existencie Československej republiky“ je nesmierne pohodlný plášť pre všetkých tých činiteľov, ktorí v historických chvíľach na svojich úradných miestach nevykonali svoju povinnosť... Pre nich „prezidentská koncepcia“ znamená, že ich činy, neschopnosti a nestatočnosti neplatia. Preto si tak dobre rozumejú, preto sa tak snášajú a vzájomne sa podporujú.“

Š. Osuský: Pravda víťazí, Londýn 1942, str. 7, 72.



sovětské vlády z 18. 3. 1939 o tom pravila: „Sovětská vláda nezná ústavy žádného státu, která by zmocňovala hlavu státu zrušit nezávislou existenci státu bez souhlasu jeho lidu. Dr. Hácha, prezident Československa, při podpisování smlouvy 15. března neměl k tomuto činu nižádného zmocnění od svého lidu a učinil to ve zjevném rozporu s §§ 64 a 65 čs. ústavy a v rozporu s vůlí lidu. V důsledku toho zmíněná smlouva nemůže být považována za právoplatnou.“

Všechny státoprávní a územní změny, jimiž bylo Československo okleštěno a konečně fakticky zničeno, byly provedeny v rozporu s čs. ústavou i mezinárodním právem. Důsledky mnichovské dohody neměly právní platnost, ČSR právně trvala. S mezinárodně právního aspektu „právní kontinuita“ byla „antinacistická a osvobozenecká, a proto pokroková.“<sup>1)</sup> Ovšem, jak velmi dobře napsal Zd. Nejedly, nejlepší zárukou „kontinuity“ čs. státu byl SSSR, který se neúčastnil mnichovské dohody, nikdy ji neuznal a nepřestal uznávat čs. stát v jeho původních hranicích. „Probojovávat „kontinuitu“ mohlo tedy mít smysl nanejvýš v zemích, jejichž vlády vydaly Československo Německu na pospas a tím učinily existenci Československa spornou.“<sup>2)</sup>

Čertovo kopýtko „právní kontinuity“ se skrývalo ne v jejím mezinárodně politickém, ale ve vnitropolitickém aspektu. Po této stránce se stala přímo jednou z hlavních ideologických zbraní buržoasie. Neznamenal totiž nic jiného, než že po osvobození z nacistické okupace bude obnovena předmnichovská republika s jejím protilidovým, vykořisťovatelským režimem. Podle této teorie stále platila čs. ústava a celý právní řád „prvé republiky“, který jen dočasně pozbyl možnosti být používán, který však po odstranění překážek bude opět plně uveden v účinnost a s ním celý systém, na němž byla předmnichovská ČSR založena — kapitalismus.

---

<sup>1)</sup> Beckmann: K diplomatickému zákulisí Mnichova, Praha 1954, str. 310.

V této otázce se názorně ukazuje protikladnost postupu SSSR a Anglie ve vztahu k ČSR v době války. Anglická vláda uznala presidenta republiky a čs. vládu teprve, když byl projednáván návrh úmluvy mezi ČSR a SSSR a když byla tato úmluva 18. 7. 1941 potvrzena. Ani tehdy však britská vláda neuznala právní kontinuitu (v mezinárodně politickém smyslu) a předmnichovské hranice republiky. I tehdejší Benešův tajemník, E. Táborský byl nucen konstatovat, že „výslovného uznání naší these o právní kontinuitě se nám od Velké Británie nedostalo vůbec“. „Naše věc“, Praha 1946, str. 142.

<sup>2)</sup> Zd. Nejedly, cit. kniha, str. 43.



V rámci „právní kontinuity“ měla být znovu zřízena čs. republika, v něm se měly provést revoluční změny. „Pro mne“ — prohlásil Beneš v projevu ve Státní radě, 11. 12. 1940 — „takto zdůrazněný princip právní kontinuity republiky, doplněný vývojovými změnami, vyplývajícími z revolučního vývoje Evropy, představuje nejen politickou a právní základnu a politický a právní obsah celého našeho prozatimního ústrojí státního, nýbrž současně nám dává to nejpodstatnější pro další naši činnost, určuje nám největší a podstatnou část celého politického programu pro budoucnost a zároveň nám dává metodu, proceduru a cestu, které máme použít všude tam, kde je třeba změn proti tomu, co bylo v první republice.“ (Podtrženo Z. J.)<sup>1)</sup>

Revoluční převrat se měl uskutečnit v mezích „právní kontinuity“. Měl splnit hlavně úkoly vyplývající z národně osvobozenického boje, ve srovnání s nimiž úkoly sociálního osvobození musí ustoupit do pozadí. Ještě v říjnu 1945 Beneš důtklivě upozorňoval: „Provádíme-li zde a onde revoluční změny nebo revoluční opatření sociální, nikdy nezapomínejme, že provádíme především revoluci nacionální — národnostní; tou jsme povinni sobě, ale také všem našim generacím budoucím.“<sup>2)</sup>

Theorie „právní kontinuity“ byla podřízena cíli sledovanému buržoasií v národně osvobozenickém boji v druhé světové válce. Ne nadarmo Beneš říkal, že stanoví „největší a podstatnou část politického programu pro budoucnost“, t. zn. ponechat jako základ soukromé vlastnictví výrobních prostředků a v politické sféře okleštěnou buržoasní demokracii. Změny měly se týkat jen podružnějších vedlejších otázek, vždyť podstata — kapitalismus — byla určena „právní kontinuitou“. Důraz je kladen nikoli na nové, co má vzniknout z osvobozenického boje lidových mas, ale na restauraci starého předválečného stavu. Z něho se mělo vycházet a mělo-li se jít dále, pak jen na jeho základě.

Tato teorie vymezovala nejen cíl, ale zároveň formu a způsob, jakým jej mělo být dosaženo. „Právní kontinuita“, užijeme-li Benešových slov, stanovila také „metodu, proceduru a cestu“, které je třeba užít tam, kde přece jen jsou nutné změny. Nejen tedy omezený cíl, ale i úzké a těsné cesty, kterými měl revoluční proces procházet. Měl být vtěsnán do starých právních forem a prováděn legálně, t. j. právními

<sup>1)</sup> Beneš: Šest let v exilu, str. 265.

<sup>2)</sup> Svobodné slovo 16. 10. 1945.



prostředky a metodami, na základě starých právních předpisů. Legální rámec, do něhož měl být vměstnán revoluční boj dělnické třídy a pracujícího lidu, sliboval buržoasii být určitou garancí, že masy nedosáhnou víc, než bude chtít připustit. Zároveň vycházela z představy, že „právní cesta“ jí ponechá vedení, že jí umožní — jako v říjnu 1918 — převzít státní aparát a využít jej k znovuovládnutí republiky.

Pro to všechno byla „právní kontinuita“ vhodným praporem, pod nímž ta část buržoasie, která se nekompromitovala spoluprací s okupanty, formovala své šiky po květnu 1945. Není třeba dodávat, že se k ní přidávali stále více i ti, kteří hned po skončení války se nemohli zúčastnit politického života pro kolaboraci s okupanty. Prapor „právní kontinuity“ buržoasii opět sjednotil k boji o moc ve státě, o obnovení panství kapitálu a závislosti na americko-anglickém imperialismu. Leč i tato zbraň selhala. Buržoasie byla poražena a sama roztrhala tuto zástavu — obnovení předmnichovské republiky. Emigrantská ssedlina se dávno zřekla samostatnosti čs. republiky a sní dnes pod ochranou amerických bajonetů o „podunajské“ nebo „středoevropské“ federaci pod patronací USA.

Vlastní jádro „právní kontinuity se nijak neměnilo, i když podle politických potřeb byla vysouvána do popředí ta nebo ona stránka, revoluční nebo konservativní. Červenou nití táhnoucí se názory všech přívrženců „právní kontinuity“, nejvlastnějším jejím obsahem bylo úsilí zachovat, resp. obnovit kapitalistické Československo. V žádném případě nemělo jít o důsledný a rozhodný přechod k nové společnosti, o zásadní kvalitativní změnu, v níž by bylo staré odstraněno, aby uvolnilo cestu novému, ale jen o smíření určitých prvků nového se starým, o udržení hlavních zásad starého práva doplněného některými prvky „práva revolučního“. Mezi elementy starého a nového práva prý nesmí být nějaký boj, ale musí dojít ke stabilisaci, k vyrovnání, ke klidné koexistenci, (jež by podle skrývaných tajných představ stoupenců „právní kontinuity“ znamenala pohlcení všech prvků „nového práva“ — revolučních vymožeností — starým řádem; otevřeně se ovšem tyto své nejvnitřnější záměry neodvažovali přiznat.) Ta je možná proto, že přece nejde o likvidaci starého práva, ale jen o kvantitativní změnu, o „stupeň změny k právu novému“. Vždyť cíl revolučního boje za druhé světové války byl zcela opačný než v první světové válce, dokazoval A. Meissner, nechvalně proslulý sociálně demokratický ministr z prvé ČSR. „Nešlo o to bořit právní řád, nýbrž



naopak ho obnoviti a odstraněním důsledků mnichovské dohody uvést ho v dřívější platnost“.<sup>1)</sup>

Na prvním místě stálo vždy zachování starého stavu, totiž „především právní a politické obnovení všech těch duchovních a mravních hodnot demokracie“, válkou zničených — tedy v podstatě restaurace buržoasní republiky. Teprve v druhém pořadí přistupovalo provedení určitých změn. „Má být a bude změněno, pokud možno v duchu dřívějšího zákonodárství to, co se v první republice neosvědčilo a co nové poměry si jako revoluční změny vynutí.“<sup>2)</sup> (Podtrženo Z. J.)

Buržoasii, která všemi silami prosazovala tuto koncepci, nešlo o pouhé udržení, resp. obnovení starých právních forem, ale o znovuzřízení předmnichovské republiky, o uplatnění hlavních principů, na nichž byla založena — principů kapitalistické společnosti. Právě požadavky, vlastní ekonomické a politické zájmy — soukromé vlastnictví umožňující vykořisťování pracujících a stát jako orgán třídního panství nad širokými masami — nemohla buržoasie z pochopitelných důvodů veřejně vyhlásit. Proto je halila do kostýmu demokracie, navlékala přes ně pláštík „právní kontinuity“. Pracující lid Československa měl být znovu ošizen, v lesklém obalu demokracie a práva mu mělo být podstrčeno staré zkažené zboží — námezdní otroctví a buržoasní státní mašinerie.

Londýnská buržoasní vláda vycházela ze stanoviska vyjádřeného v posudku Právní rady k návrhu dekretu o obnovení právního pořádku, že „domácím, zákonodárným opatřením, schvalujícím zákonodárství státního zřízení zahraničního, bude uskutečněna právní kontinuita mezi republikou Masarykovou, zahraničním státním zřízením a novou osvobozenou republikou“<sup>3)</sup> že bude automaticky obnovena předmnichovská republika.

---

<sup>1)</sup> „Právní kontinuita“, Sborník věd právních a státních, Praha 1946 str. 51.

Panu ministrovi se k stáru pletly pojmy a stal se „trochu“ zapomětlivým. Z paměti mu vypadla jedna „maličkost“, že totiž prvou starostí Národního výboru ovládaného buržoasií bylo po porážce Rakouska-Uherska v roce 1918 převzetí dosud platného právního řádu bez jakýchkoli změn spolu s byrokratickou státní mašinerií, aby republika nemusela, jak se říká, „začínat z ničeho“.

<sup>2)</sup> Beneš: Světová krise, kontinuita práva a nové právo revoluční. Praha 1946, str. 55.

<sup>3)</sup> Cit. podle Korbellova článku: Několik dalších poznámek k otázce právní kontinuity a ratihabice, Právní praxe 1946, str. 238.



Koncepce „právní kontinuity“ zastávaná Benešem a londýnskou vládou nebyla ani buržoasní emigrací jednoznačně přijata. O mnohých otázkách byly spory a byly konstruovány jiné theorie (na př. Osuský). Ještě více názorů se vyrojilo po osvobození. Pojetí „právní kontinuity“ nebylo nijak jednotné. Každý „pocitivý“ buržoasní právní theoretik, který se jí zabýval (a nebyl by buržoasním juristou, aby se jí nezabýval), pokládal za svou povinnost koncepci „právní kontinuity“ určitým způsobem modifikovat, pozměnit nebo jinak upravit, aby se v něčem lišila od názorů druhých. Není samozřejmě možné, (bylo by to hluboce chybné), všechny rozdíly vykládat pouze pro buržoasní vědce typickou snahou o originalitu, o „původnost“ myšlení. Tyto rozdíly v hlavním vyplývaly z politického zaměření jednotlivých autorů využívajících názorů o této otázce k hájení politické strany, směru, k nimž patřili nebo k hájení vlastních politických posic. Problém „právní kontinuity“ se stal důležitou politickou otázkou, proto plnil sloupce nejen právnických časopisů, ale i denního tisku.

Mnozí buržoasní juristé nebyli ochotni zcela převzít pojetí „kontinuity“, jehož se držela londýnská vláda, s jeho právním odůvodněním. Většina z nich, přímo zastávajíc nebo jsouc ovlivněna normativní teorií, namítala, že je v něm směšováno hledisko politické s právním. Otázka „kontinuity“ je však prý problémem ryze juristickým, který může být řešen pouze s vyloučením všech „metajuristických“ hledisek. I když se v jednotlivostech lišili, dospívali k závěru, že formálně právně tu není „kontinuita“ mezi právním řádem předmnichovské republiky a „zahraničního státního zřízení“. Podle ústavy ČSR z r. 1920 zákonodárnou činnost vykonávalo NS (hlava 2 úst. listiny), kdežto v emigraci podle úst. dekretu pres. rep. č. 2/1940 Úř. věstníku čsl. vykonával zákonodárnou činnost prezident republiky s vládou. Pro normativce z toho vyplýval jednoznačný závěr, že zákonodárné akty londýnské vlády nemohly odvozovat svou platnost z ústavy, z právního řádu prvé republiky, jehož „ohniskovou normou“ byl z. č. 11/1918 Sb. z. a n., ale z citovaného ústavního dekretu pres. rep., který se stal novým „ohniskem“ práva ČSR. Neuznávali ideu neporušené „právní kontinuity“, ale zastávali názor o formální „diskontinuitě“ právního řádu.

Tyto difference nás však nesmí mýlit. Je nutno si uvědomit vlastní politické, třídní zaměření nejrozličnějších koncepcí „kontinuity“ a v tomto smyslu mezi nimi nebylo podstatného rozdílu, všechny se svým obsahem



shodovaly. Všichni právní theoretikové stojící na posicích buržoasie,<sup>1)</sup> počínaje obdivovatelem fašismu Weyrem a konče „socialistou“ Peškou, byli s Benešem zajedno v tom, že právo předmnichovské i nové osvobozené republiky je obsahově shodné, že existuje „materiální kontinuita“.

Podle Pešky ústav. dekretem pres. rep. o obnově právního pořádku č. 11/1944 Úř. věst. čsl. a nařízením SNR z 1. 9. 1944 č. 1 Sb. nár. o výkonu zákonodárné, vládní a výkonné moci na Slovensku „byl převzat dřívější právní řád jako celek do našeho nového práva. Takže obsahově bylo zde postaráno o kontinuitu práva dřívějšího a nynějšího“.<sup>2)</sup> Ústava zatímního státního zřízení nebyla „formálně totožná s ústavou předmnichovské republiky, ježto nevznikla podle jejích pravidel změny ústavy. Přesto zůstal v zásadě čs. právní řád obsahově shodný s předmnichovským právním řádem.“<sup>3)</sup> „Zachování formální právní kontinuity nebylo sice možné, ale byla zachována nejen politická kontinuita československého státu, nýbrž recepce předmnichovského právního řádu uskutečněnou úst. dekretem č. 2/-1940 Úř. věst. čsl. také největší možná míra kontinuity materiální.“<sup>4)</sup> (Podtrženo — Z. J.)

Ani „ryzí“ nauka právní, čistě juristické zkoumání nebylo tedy tak „apolitické“, jak tvrdili jeho vyznavači. Naopak, pod rouškou právnických konstrukcí o „formální a materiální kontinuitě“, o „materiální a formální právní revoluci“, pod rouškou formálně logického rozboru právních norem a jejich platnosti se skrýval týž reakční politický obsah. Proto skreslovali a zkrucovali pojem revoluce.

Podle Neubauera „ponětí „revoluce“ má v nové době, a to zvláště na evropském kontinentě, typické ideologické zabarvení a určité politické znaky, které v pojmu samém nejsou, onu gloriolu pokrokovosti,

---

<sup>1)</sup> Není rozhodující, zda všichni autoři zaujímali tyto posice vědomě, zda si byli vědomi důsledků „právní kontinuity“. Podstatné bylo *objektivní působení* této koncepce, které bylo bezvýhradně reakční, které sloužilo buržoasii.

<sup>2)</sup> „K otázce kontinuity našeho právního řádu v letech 1938 — 45“, Sborník věd právních a státních 1946, str. 80.

<sup>3)</sup> Budník: „Prozatímní státní zřízení Československé republiky“, Čs. kompas, Praha 1947, str. 88.

<sup>4)</sup> Kórbel: Doslov ke kontinuitě práva, Právník 1947, str. 294.



lidovosti, demokratičnosti a sociálnosti a v dôsledku toho je v ňom obsaženo i ono predem kladné hodnotenie každej revoluce a revolučnosti.“<sup>1)</sup> „Čistý pojem“ revoluce však v sobě prý nic takového neobsahuje, konečně Hitler a Mussolini prece také provedli „revoluci“.

Tak buržoasní ideologie (Neubauer nebyl se svým názorem osamocen), „čisticí“ pojem revoluce, si čistila pole k útokům proti revolučnímu boji dělnické třídy vedené KSČ za vybudování socialismu, pro pokusy buržoasie o obnovu panství kapitálu.

Z theorie „právní kontinuity“ přímo vyplývala metoda, forma provedení přeměn, k nimž mělo po osvobození dojít, pokud by se buržoasii nepodařilo jim vůbec zabránit. K zásahům do staré společnosti, její ekonomiky, politiky i kultury mělo se použít pouze právních prostředků, měly se realizovat jen právním způsobem, t. j. při přísném zachovávaní právních norem, na jejich základě. Pokud by snad staré právní normy nevyhovovaly a změnu společenských vztahů by bylo prece jen nutno uskutečnit, měly být vydány příslušným, právně stanoveným postupem k tomu zmocněným orgánem nové právní normy. Teprve na jejich základě se mohlo přistoupit k přeměně společenských vztahů — a to opět především shora, činností státních orgánů.

Proto jako motto veškeré reakce od slovenských demokratů přes národně socialistickou a lidovou stranu až po pravicové sociální demokraty po květnu 1945 v době prudkého revolučního kvasu znělo: Změny staré společnosti? Ano! My všichni jsme pro ně. Souhlasíme s odsouzením staré společnosti a „jsme také zajedno, že se do ní zpět vrátit nemůžeme“<sup>2)</sup> (tehdy nebylo možno se postavit přímo proti socialistickým požadavkům, které ovládly vědomí mas, neboť tím byly v nebezpečí úplné ztráty všechny politické posice, všechn politický vliv). Podmínka následovala až po předběžném deklaratorním souhlasu. Tyto změny však musí být uskutečňovány „postupně, vývojově, empiricky... bez katastrofa bez násilností, dohodou a spoluprací“<sup>3)</sup> (Podtrženo Z. J.) Tedy, jak bylo zvykem říkat mezi buržoasními ideology, nikoli „revolucí, ale evolucí“.

<sup>1)</sup> Neubauer: Kontinuita a revoluce, Právní praxe, 1946, str. 162. Srv. dále „Státověda a theorie politiky“, Praha 1948, str. 35 a n.

<sup>2)</sup> Beneš: Světová krise, kontinuita práva..., str. 50.

<sup>3)</sup> Beneš: Paměti, str. 429.



V době, kdy již nebylo pochyb o nevyhnutelnosti určitých změn, zejména v hospodářské oblasti, se těžiště pozornosti buržoasní ideologie a jejího působení přeneslo výhradně na otázku cest, prostředků, jimiž by tyto změny byly uvedeny v život. Proto stále častěji a stále hlučněji v projevech buržoasních politiků, na stránkách buržoasních novin i v jiných formách buržoasní propagandy se ozývalo volání po skončení „revoluční libovůle“, po „obnově právního řádu“, po „právní jistotě“.<sup>1)</sup> Aby nevzniklo podezření, že jde o „právní jistotu“ kapitalistického vykořisťování, bylo toto volání doplňováno halasným pokřikem o nutnosti obrany demokracie, o nutnosti zajištění občanských práv a svobod, která jsou prý ohrožena. (A přímo nebo nepřímými narážkami se naznačovalo, že původcem nebezpečí hrozícího demokracii a občanským právům jsou komunisté.) To všechno spolu s dalšími prostředky ideologického působení na pracující mělo vytvořit příznivou atmosféru k paralysování vlivu KSČ na široké vrstvy obyvatelstva, k její izolaci od pracujících, což bylo předpokladem úspěšného brzdění revoluce, socialistických přeměn až do jejich úplného zastavení.

Kdyby se buržoasii obratný manévr na provedení nutných změn výhradně právními prostředky podařil, znamenalo by to sevržení revoluční smělosti a odhodlání dělnické třídy těsným krunýřem paragrafů buržoasních zákonů. Důsledkem toho by bylo násilné sražení revoluční iniciativy mas zdola až na nulu. Pracující by nejen nemohli sami provádět revoluční zásahy do ekonomiky i do politického života, ale byli by zbaveni i možnosti působit na jejich uskutečnění. Byli by odkázáni pouze na to, co prosadí zvolení zástupci, poslanci v parlamentě. Nesměli by je však nijak ovlivňovat, žádat o splnění určitých požadavků. To by bylo nepřipustné ohrožování svobodného rozhodování parlamentu, nepřipustné vměšování do jeho pravomoci, jeho autorita by prý tím byla snižována. Pracujícím by nezbylo než čekat pasivně na to, co učiní státní aparát.

Rozvoj politické aktivity mas, kdy pracující sami zasahují do činnosti státu, kdy uvědoměle prosazují vlastní třídní požadavky, je smrtelně nebezpečný pro reakční buržoasii. Proto tyto theorie a snaha o jejich uvede-

---

<sup>1)</sup> Ani pravicoví sociální demokraté nezůstali stranou a nemohouce hrát prim, sekundovali aspoň národně socialistickému štvání proti revoluci. „Pro právníka i prostého občana je jasné, že 28. 10. 1945 skončila revoluční doba a nastala doba přísného respektování právního řádu“. J. Hrabánek v „Cíli“ 1946, str. 604.



ní do praxe po květnu 1945. Jedním z pokusů dusit revolučnost mas bylo „hájení“ parlamentu před zasahováním do jeho svrchovanosti. Za nedemokratický nátlak a ovlivňování NS vyhlášovala buržoasní propaganda požadavky pracujících a jejich delegací, důrazně se domáhajících, aby poslanci nebrzdili přijetí zákonů, zakotvující revoluční vymoženosti. Tak tomu bylo v boji o prosazení celé řady zákonů, na př. zemědělských zákonů v r. 1947, Byla to podivná, zvrácená logika bránit parlament, nejvyšší sbor volených představitelů lidu proti lidu, který mají poslanci zastupovat, a jeho požadavkům. Avšak to nikterak nepřekvapuje, uvážíme-li, že licoměrná buržoasní ideologie byla plna nejružnějších takových alogičností a protikladů. Měla-li plnit svou třídní funkci, musela lhát, štvát a pomlouvat, musela vydávat černé za bílé a pod., jen aby znemožnila poznání pravdy. I tu úzkostlivé obavy o osud demokracie, o svobodu parlamentního jednání skrývaly jen zoufalý strach, že buržoasní poslanci nebudou moci dostatečně dlouho zdržovat a úplně zabránit vydání zákonů, podlamujících politické a hospodářské posice kapitálu. Pracující se však v průběhu třídního boje po květnu 1945 naučili dešifrovat halasně vykřikovaná hesla buržoasní demagogie a přikláněli se ve stále větší míře k politice KSČ, která rozvíjením revoluce shora i zdola vedla masy k vítězství nad buržoasií.

Buržoasii, jejíž representanti s Benešem v čele již v době války místo rozhodného boje proti nacistickým okupantům upínali svůj hlavní zájem k právním formulcím, k uznání „právní kontinuity“, nešlo ovšem o theoretické právní problémy. Pod hesly „obnovení právního řádu“ a „právní jistoty“, pod heslem „právní kontinuity se vytvořila přímo bašta nejčernější reakce“ (Zd. Nejedlý), která chtěla obnovit předmnichovskou republiku s jejím lidu nepřátelským režimem, v níž moc patřila úzké hrstce velkokapitalistů a velkostatkářů, odírajících surově pracující obyvatelstvo. Buržoasie, svádíc urputný zápas o moc, se pokoušela těmito hesly ovlivnit zvláště maloburžoasní vrstvy, odpoutat je od revoluce, od dělnické třídy a převést na stranu reakce. V tom byl reakční politický obsah všech teorií „právní kontinuity“ i různých volání po „obnově právního řádu“ v době prudkého běhu revoluce od května 1945 do února 1948.

## II.

Jak to skutečně bylo s „právní kontinuitou“ a s průběhem revoluce? Probíhala revoluce podle zákonných předpisů, „právní cestou“ nebo



se i tu potvrdila známá Marxova slova, že revoluce se vůbec nikdy neuskutečňuje na základě zákonů.

Vedení KSČ v době odboje nepřikládalo různým právním problémům příliš velký význam. Vždy zdůrazňovalo, že těžiště boje proti hitlerovskému Německu je doma, že hlavní fronta odporu je na českém a slovenském území — na rozdíl od četných buržoasních politiků v emigraci. Vycházelo z toho, že rozhodující je boj českého a slovenského národa, vedených dělnickou třídou, který také rozhodne — nikoliv úvahy a spekulace jednotlivých politických skupin nebo osobností — jak se bude utvářet život v československém státě po jeho osvobození Sovětskou armádou. Veškerá činnost KSČ směřovala k maximálnímu rozvíjení národně osvobozenického boje proti nacistickým okupantům.

Vedení KSČ si bylo vědomo toho, že k splnění hlavního úkolu národně osvobozenického oboje — porážce hitlerovského Německa a vydobytí národní svobody a státní samostatnosti, je nutno zabránit jakémukoliv tříštění sil a soustředit všechny síly, schopné účastnit se tohoto boje a semknout je v pevnou národní frontu, vedenou dělnickou třídou, nerozptylovalo je zbytečnými diskusemi o různých sporných otázkách, o tom, jak bude vypadat osvobozená republika. Uznávalo Beneše jako presidenta a londýnskou vládu za oprávněné zástupce čs. státu bez ohledu na reakční buržoasní složení vlády.<sup>1)</sup>

Strana na základě rozboru mezinárodní i vnitřní situace, vycházejíc z leninské theorie revoluce, vypracovala linii své politiky v národní a demokratické revoluci i ve směru dalšího vývoje k provedení úkolů revoluce socialistické. Proto, když přišel čas a bylo potřeba připravit stranu i pracující masy na úkoly souvisící s dokončením národního osvobození i se začátky nového života, její vedení vytyčilo plán hlavních úkolů, který se stal základem činnosti celé Národní fronty. Tento plán se stal také programem nové vlády ČSR, ustavené 4. 4. 1945 v Košicích, již se po prvé v dějinách ČSR účastnili i zástupci KSČ. Nebyla to již vláda buržoasní, ale byla to vláda Národní fronty, vyjadřující úkoly, které si předsevzala, i svým složením fakt k vítězství spějícího národně osvobozenického boje pracujícího lidu i části buržoasie v čele s dělnickou třídou. Výrazem vedoucího postavení proletariátu byla významná úloha a vliv, který měla jeho strana, KSČ ve vládě i v celém politickém životě. Vznik

---

<sup>1)</sup> Kl. Gottwald: Spisy, sv. XI., Praha 1955, str. 268 — 9.



lidově demokratické ČSR, umožněný osvobozením Československa Sovětským svazem, jako výsledek boje mas, vrcholícího květnovou revolucí 1945, byl počátkem nové epochy v dějinách československého lidu a československého státu, byl přerušáním „politické i právní kontinuity“ první republiky.<sup>1)</sup> Republika, která se vytváří v květnu 1945, nebyla prostým obnoveným vydáním předmnichovské republiky, této zastřené diktatury buržoasie, o jejíž restauraci usilovala londýnská vláda. Lidově demokratický stát, jehož základy byly ukovány v ohni boje proti okupantům, který se zrodil z revolučního boje mas, nebyl pouhým pokračováním toho, co tu již dříve existovalo. Státní moc v něm skutečně patřila lidu semknutému v Národní frontě — svazku dělníků, rolníků, živnostníků, pracujících inteligence a části buržoasie, při čemž „směr vlády, linii politiky neurčoval jako dříve velkokapitál, nýbrž dělnictvo a pracující lid v čele s KSČ.“<sup>2)</sup>

Ani v ČSR národní a demokratická revoluce neproběhla na základě zákonů. Vždyť zákony samy jsou výsledkem, resp. formou projevu vůle vládnoucí třídy, jejíž obsah je dán materiálními ekonomickými podmínkami její existence. Revoluce se může uskutečňovat i prostřednictvím zákonů, které vydává revoluční třída povýšivši svou třídní vůli na vůli státní, nikoliv však na jejich základě. Základem revoluce není zákon, ale faktická revoluční moc, která ovšem používá k boji proti svým nepřátelům ostré zbraně revolučního práva — revolučních zákonů.

Příkladem svérázného uplatnění poučky, k níž Marx dospěl zobecněním

---

<sup>1)</sup> Klademe přetržení „politické a právní kontinuity“ první republiky až do této doby proto, že ČSR politicky a právně nezanikla ani Mnichovem ani 15. 3. 1939. Dále proto, že prezident republiky a londýnská vláda byli v podstatě představiteli politiky první republiky, kterou se snažili provádět i během války. Je pravda, že nejde o „právní kontinuitu“ v normativistickém pojetí, neboť čs. ústava byla v září 1938 a později nejsurovějším způsobem potrhána, a to i těmi politiky, kteří se jí v Londýně potom dovolávali. Je konečně nepochybné i to, že normotvorná činnost prezidenta a vlády v emigraci nebyla ve shodě s ústavou. Není však možno se omezit na formální zjištění, že platnost v emigraci vydaných norem je logicky neodvoditelná z ústavy a právního řádu první ČSR, ale je nutno přistoupit k rozboru obsahu právních aktů a povahy moci, která je vydává. Prezident i vláda zastávali názor, že tato činnost je prozatímní, jen pokud není možno pro faktické překážky uplatnit ustanovení ústavy, vycházeli zcela samozřejmě z platnosti předmnichovského právního řádu (srv. §§ 1 a 2 úst. dekretu pres. rep. č. 2/1940 Úř. věst. čsl), při čemž byli reprezentanty té třídy, která v první republice vládla.

<sup>2)</sup> Kl. Gottwald: Deset let, 12. vydání, str. 284.



zkušeností dosavadních revolucí, je průběh revoluce v ČSR i v ostatních zemích lidové demokracie. Revoluční boj dělnické třídy a jí vedených mas za svržení nacistické okupace, za obnovení demokratických práv a svobod a jejich uskutečnění důsledným uplatněním ústavní zásady „lid je zdrojem veškeré moci ve státě“ se nedal spoutat zákonnými formami. Bylo to samozřejmé, neboť podle platných právních norem zavedených nacisty, by se lid nikdy něčeho takového nemohl odvážit; nebylo to však možné ani podle práva předmnichovské republiky. „Byl by na strašlivém omylu ten, kdo by se chtěl domnívat, že takový velký společenský převrat je možno provést podle zákona.“ „Šťěstí pro národ, že revoluční odboj pro svoje činy nehledá odůvodnění ani v zákonných paragrafech, ani v zaprášených foliantech rozhodnutí Nejvyššího správního soudu. Pro národní odboj je rozhodující v době boje jediný zákon, co nejrychleji zvítězit a co nejspolehlivěji vítězství zabezpečit.“<sup>1)</sup>

Po vítězství květnové revoluce, se vznikem lidové demokratického státu se formuje i nové lidové demokratické právo, které musí zachovávat všichni občané, jímž se musí řídit všechny státní orgány. Toto právo, vytvářené lidové demokratickým státem, vyjadřující svým obsahem výslednici vůle těch tříd a společenským skupin, které se v důsledku své účasti v národně osvobozené boji podílely na moci, bylo svou třídní podstatou hluboce odlišné od práva předmnichovské republiky.

Tato kvalitativní změna se týká nejen nových právních norem, vydaných revoluční vládou, ale i starých právních norem. Staré právní normy, které nebyly zrušeny a zůstaly v platnosti, se rovněž hluboce změnily. Nebyly již normami buržovního práva, uplatňovaného a zajišťovaného byrokraticko-policejní mašinerií buržoasního státu, ale byly to právní normy lidové demokratického státu. Platily nyní z vůle nové státní moci, v níž vedoucí postavení zaujímala dělnická třída se svou politickou představitelkou, KSČ, která využívala i starých právních forem ve svém zájmu k upevnění výsledků revoluce i jejího dalšího rozvoje. A právě tato zásadní změna v třídní podstatě moci, jíž vůli právní předpisy vyjadřovaly, resp. z jíž vůle platily, je rozhodující i pro posouzení otázky právních norem převzatých po květnu 1945 z doby dřívější.

---

<sup>1)</sup> A. Zápotocký: Projev na celostátní konferenci předsedů a tajemníků NV, Rudé právo, 1. 2. 1953.

A. Zápotocký: Po staru se žít nedá, Praha 1948, str. 9.



Právo není možno chápat izolovaně od společenských poměrů, které upravuje, od státní moci, která je používá. Právo je formou, o jejíž náplni v závislosti na ekonomických podmínkách existence panující třídy rozhoduje sjednocená moc této třídy, stát, který jejím prostřednictvím upravuje nejdůležitější společenské vztahy v zájmu vládnoucí třídy, který právo uplatňuje. Samozřejmě nový obsah se nesnese s jakoukoliv formou; musí tu být aspoň určitá přiměřenost formy k obsahu, aby v ní mohl jistou dobu existovat, než si vytvoří vlastní adekvátní formu. (Lidově demokratický stát nemohl samozřejmě přijmout žádné normy, odporující zásadám demokracie; ty byly zrušeny již úst. dekr. pres. rep. č. 11/1944. Úř. věst. čsl. o obnovení právního pořádku). Proto také bylo možno dočasně převzít staré právní formy, pokud neodporovaly zásadám lidově demokratického režimu a využívat jich v zájmu tohoto režimu. Právo vcelku, nové i staré právní předpisy po květnu 1945, po vytvoření lidově demokratického státu vyjadřovalo vůli pracujícího lidu, sloužilo k uskutečňování státní politiky, jejíž směr udávala dělnická třída v čele s KSČ.

Situace po květnu 1945 byla po právní stránce značně komplikovaná. Květnová revoluce neznamenal ještě přechod veškeré politické moci do rukou dělnické třídy. Na státní moci se podílely i jiné třídy včetně části buržoasie. Národní a demokratická revoluce však tím, že byla vedena dělnickou třídou v čele s KSČ, která si vůdčí postavení získala odhodlaným bojem proti fašismu, otevřela cestu k řešení úkolů socialistické revoluce. Vytvořila se příznivá situace pro další rozvoj revoluce. Byla prováděna současně shora i zdola, shora vládou, v níž směr politiky udávala strana proletariátu, KSČ, a zdola — širokými masami pracujících, které působily svým tlakem i na buržoasní elementy ve vládě a v politických stranách a bránily jim v uskutečňování jejich reakčních záměrů.

Moudrá politika strany, která tvůrčím způsobem uplatňovala leninskou theorii revoluce v naší národní a demokratické revoluci, působila velké starosti také ideologům sociáldemokratismu. Ti ve snaze pošpinit politiku strany nebo nejsouce s to ji pochopit, vymýšleli si pro ni různá podivuhodná „vysvětlení“. Obvykle docházeli k závěru, že KSČ se zřekla marxismu, že změnila svou ideologii. Chtěla prý sice „zdůraznit kontinuitu svého nového světového názoru se svým někdejší marxismem“, ale tato kontinuita nebyla prý „dána shodou myšlenek“, ale pou-



ze „totožností osob“.<sup>1)</sup> Když učinili tento „objev“, ochotně radili KSČ, jak si má dále počínat. L. Görlich při této příležitosti *doporučoval* komunistům „otevřeně a nedvojsmyslně vyhlásit změnu ideologie, kterou vedení KSČ v praxi upřímně provedlo“.<sup>2)</sup> Další z čelných ideologů pravicových sociálních demokratů, O. Berger, rozváděl v těchto kruzích tehdy běžnou myšlenku, že se KSČ vzdala revolučního boje za vybudování socialismu, diktatury proletariátu, že se ze strany revoluční změnila ve stranu „demokratickou“. V předmnichovské ČSR KSČ „zavrhovala demokratickou cestu k socialismu, zavrhovala parlament a účast ve vládě a naopak prohlašovala, že jediná cesta k socialismu je diktatura proletariátu“. Tehdejší politika strany, ostře se prý rocházející s marxismem, že se podle O. Bergera ukázala nesprávnou. „Dnes se KSČ ve své politické praxi obrátila o 180%, opustila, zejména v otázkách parlamentarismu, demokracie, účasti na vládě atd., svá někdejší stanoviska.“<sup>3)</sup>

Bergrovi a jemu podobným „theoretikům“ nečinilo žádných potíží přenést se přes tak „malicherné“ podrobnosti, jako je rozdíl mezi buržoasní a revoluční vládou a pod. Tam, kde nejde o pravdu, o skutečné pochopení, ale o pomluvu, lež, tam nejsou takové „detaily“ žádným problémem a zpracování historie je velmi jednoduché. Historická skutečnost se upraví podle chuti pisatele a hle, jeho myšlenky jsou rázem „historicky potvrzeny“.

Potouchlé falšování a překrucování ideologie a politiky KSČ mělo dokázat správnost oportunistické politiky předválečné sociální demokracie a „demokratického socialismu“ po druhé světové válce, t. j. že k socialismu je možno dojít bez třídního boje proti buržoasii, bez diktatury proletariátu, „demokratickou cestou“, postupnou evoluční přeměnou kapitalismu v socialismus. „Představy o neproniknutelnosti kapitalistické soustavy prvky vyššího řádu se ukázaly neopodstatněnými. Půjde o to (v naší lidové demokracii — Z. J.) *sladit potřeby a zájmy soukromohospodářského sektoru s potřebami a zájmy veřejnohospodářskými*.“<sup>4)</sup> (podtrženo Z. J.) KSČ, vedoucí síla dělnické třídy, nemohla v roce 1945 přistoupit k vyřešení úkolu socialistické revoluce. Nebyly k tomu dány všechny

<sup>1)</sup> J. V., Cíl, 1947, str. 284.

<sup>2)</sup> Cíl, 1945, str. 39.

<sup>3)</sup> Cíl, 1947, str. 539.

<sup>4)</sup> Cíl, 1946, str. 374.



objektivní i subjektivní podmínky. Strana sama nebyla schopna vyřešit takové úkoly a nebyly izolovány ještě reakční živly. Široké lidové masy se tehdy ještě nepřesvědčily o pravých cílech Beneše, Zenkla, Šrámka, Lettricha a jim podobných. Bylo třeba vlastních politických zkušeností, které lid získal v době boje o směr vývoje lidové demokracie od května 1945 až do února 1948, aby poznal, že jsou představiteli buržoasní reakce, pokoušející se o znovunastolení kapitalistického řádu.

Jejím úkolem bylo využít všech možností, které tyto příznivé podmínky skýtaly, vyčerpati je, jak uváděl s. Gottwald, až do dna. Nezůstat jen u řešení úkolů národně demokratických, ale okamžitě podle situace, sil atd. vést revoluci dále k provádění úkolů socialistického charakteru. Strana se orientovala nejprve na získávání rozhodujících posic v politickém i hospodářském životě do svých rukou, aby pak jejich prostřednictvím mohla působit ve směru rychlého přerůstání revoluce. „Už v zahraničí“ — prohlásil s. Kopecký — „uvažovali jsme o tom, *co je v revoluci hlavní* a druhořadé, co musíme především udělat *a co přenechat dalšímu vývoji*. Také při posuzování důležitosti jednotlivých ministerských resortů jsme mysleli na to, aby především byly zajištěny politické, hospodářské a sociální revoluční změny.“<sup>1)</sup>

Strana, vedoucí oddíl dělnické třídy, nemohla získat tehdy všechny hospodářské a politické posice, obsadila tedy s hlediska moci a dalšího rozvoje revoluce nejdůležitější ministerstva a orgány státního aparátu. Věnovala zvlášť velkou pozornost NV, základu nového státního aparátu a starala se o vytvoření nového bezpečnostního aparátu, který by byl v těsném spojení s lidem. Širokou masově politickou prací pak rozvíjela a usměrňovala iniciativu proletariátu a pracujících mas. Spojením revoluce shora a zdola se podařilo velmi záhy po osvobození, v říjnu 1945, provést rozsáhlé znárodnění hlavních výrobních prostředků (dekrety presidenta republiky č. 100, 101, 102, 103 Sb. z. a n.), které významně podlomilo hospodářskou moc buržoasie. Znárodněné podniky se staly základem v budování socialistické ekonomiky. Po provedeném znárodnění bylo možno přikročit i k hospodářskému plánování, k dvouletému plánu obnovy národního hospodářství.

Úspěšný průběh přerůstání revoluce národní a demokratické v revoluci socialistickou byl zásluhou politického umění strany, která sku-

---

<sup>1)</sup> I. konference právníků — komunistů, str. 15, Praha 1946.



tečně mistrovsky využívala daných možností a získávala na svou stranu většinu dělnické třídy a pracujícího lidu.

S úspěchy dosaženými na úseku hospodářského budování souvisely úzce i úspěchy politické. V r. 1946 ve volbách do NS se KSČ stala nejsilnější stranou v republice a získala na 40 % všech hlasů. Zároveň však reakční síly stále stupňovaly destruktivní rozkladnou činnost v zoufalém úsilí zabránit vítězství dělnické třídy a znemožnit vybudování socialismu u nás. KSČ jako odpověď na škůdcovství a rozvratnictví buržoasie vytyčila heslo získání většiny národa jako předpoklad dalšího rychlého postupu na cestě k socialismu. Získání většiny národa, což se mohlo podařit jen v ostrém třídním boji s reakcí, mělo umožnit vést ještě rozhodněji a důrazněji boj proti nepřátelům lidové demokracie.

Reakce vystoupila tehdy s halasným pokřikem, že komunisté chtějí zničit demokracii. Pomluvy, špinavé urážky o totalitě, diktátorství atd. byly na denním pořádku. Byly jen svědectvím strachu ze stále sílícího vlivu KSČ, výrazem zběsilé nenávisti k revoluční straně proletariátu, v níž buržoasie právem viděla pro sebe největší nebezpečí.

Rozkladná činnost reakce zesílila zvláště v době hospodářských obtíží způsobených suchem v r. 1947 a zvětšovaných ještě její škůdcovskou činností. Spekulovala, že se jí podaří svést těžkosti na komunisty, kteří by tak ztratili důvěru lidu. Ani tyto výpočty reakci nevyšly. KSČ přešla do ofensivy, navrhla opatření k odstranění následků hospodářských škod, která citelně zasahovala kořeny moci buržoasie, její hospodářské posice (milionářská dávka, reorganisace velkoobchodu, požadavek dalšího znárodnění). Reakce sáhla k poslednímu prostředku, ke kontrarevolučnímu puči, spoléhajíc zvláště na presidenta Beneše. Leč ani tento manévr se jí nepodařil. President byl pod tlakem pracujícího lidu nucen demisi reakčních ministrů národně socialistické, lidové a demokratické strany přijmout a jmenovat nové členy vlády ze skutečných demokratů a představitelů pracujících. Buržoasie byla zbavena úplně politické moci a její hospodářská moc se dále podstatně ztenčila. Veškerou politickou moc držela ve svých rukou pevně dělnická třída vedená KSČ. Cesta k socialismu byla vnitropoliticky zajištěna.

„Všechna revoluční opatření, provedená v hospodářském, politickém a kulturním životě naší země po jejím osvobození, byla takového rázu, aby naše lidová demokracie postupně plnila všechny základní úkoly socialistické revoluce. Přitom je třeba vidět, že spolu s opatřeními národně de-



mokratického charakteru byly socialistické přeměny uskutečňovány od samého vzniku naší lidové demokracie. Národně demokratické a socialistické přeměny nelze mechanicky od sebe odtrhovat, ale nutno vidět jejich vzájemnou souvislost a vnitřní vývoj, přerůstání prvních v druhé.“<sup>1)</sup> Složitý proces přerůstání národně demokratické revoluce v socialistickou a formování lidově demokratického státu ve stát socialistický, v diktaturu proletariátu se uskutečnil pokojnou cestou, relativně klidně a mírně. Tím, že v revoluční moci měla dělnická třída rozhodující posice, že revoluce byla rozvíjena shora a zdola zároveň, byla určena specifika vzniku nového práva v lidově demokratických státech jako práva socialistického. Proto, že přerůstání se uskutečnilo cestou pokojného vývoje, že nebylo nutno sahát k ozbrojenému povstání proti existující moci, trval proces vytvoření nového práva a nového státního aparátu mnohem déle než ve Velké říjnové socialistické revoluci, která toto rozbití provedla „jedním rázem“. Zvláštnost vzniku lidově demokratického práva v ČSR spočívala v tom, že toto právo po formální stránce sestávalo z valné části ze starých recipovaných právních norem. Právní normy přímo vytvořené orgány lidově demokratického státu tvořily po květnu 1945 mizivou menšinu. Postupně se poměr starých a nových právních norem měnil. Podíl právních předpisů, vydaných po vzniku lidově demokratického státu, vzrůstal, přesto však převahu měly staré předpisy. Lidově demokratický stát, v němž rozhodující moc patřila dělnické třídě v čele s KSČ, využíval i starých právních forem, které změnou třídní podstaty státu dostaly nový obsah, novou společenskou funkci, k prosazování zájmů pracujícího lidu při uskutečňování politiky vedoucí k socialismu. Je ovšem pochopitelné, že starých právních předpisů nebylo a ani nemohlo být používáno zcela jednoznačně v tomto smyslu. Jejich uplatňování po květnu 1945 byl složitý, vnitřně rozporný proces, v němž se zrcadlil úporný boj dělnické třídy a pracujících mas vedených KSČ proti buržoasní reakci. Okolnost, že po osvobození nebyla státní moc výhradně v rukou jedné třídy, ale že se na moci podílela i buržoasie, průběh přerůstání národní a demokratické revoluce v socialistickou, stále se zostřující třídní boj, to vše se nutně muselo odrazit v normotvorné činnosti státu i v aplikaci právních norem státními orgány. Rozhodující však byla skutečnost, že hlavní složky státního aparátu ovládala KSČ, což bylo zárukou, že právo včetně

<sup>1)</sup> A. Novotný, Zpráva ÚV KSČ X. sjezdu strany, Rudé právo 12. 6. 1954.



starých předpisů bude vcelku správně používáno k důslednému usku-  
tečňování Košického i Budovatelského vládního programu, k upevnění  
lidové demokracie.

Ještě v době druhé světové války byly v zahraničí vydány některé dů-  
ležitě právní akty jako výraz mohutného národně osvobozenického boje,  
s nímž musela počítat i londýnská vláda i prezident Beneš. Byla to smlouva  
z 12. 12. 1943 se SSSR o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spo-  
lupráci, kladoucí „pevné nerozborné základy našeho budoucího ná-  
rodního a státního života“. (Kl. Gottwald), byl to ústavní dekret o NV  
a PNS ze 4. 12. 1944 a další právní akty.

Košický program prvé vlády Národní fronty obsahoval rovněž celou  
řadu úkolů, pro které nebyl právní podklad v existujících právních nor-  
mách; byl tedy významnou směrnicí pro normotvornou činnost v osvobo-  
zené republice a zároveň i interpretačním prostředkem k správnému vý-  
kladu starých právních norem.<sup>1)</sup>

Úst. dekret pres. rep. č. 11/1944 Úř. věst. čsl. o obnovení právního  
pořádku obnovil platnost všech právních předpisů z doby první republiky  
do 29. IX. 1938 včetně, které podle jeho čl. 1 odst. 1 tvoří československý  
právní řád. V čl. 2 stanovil, že předpisy, které byly vydány po tomto datu,  
nejdou součástí čs. právního řádu; z nich bylo možno pro přechodnou  
dobu používat těch, které se svým obsahem nepřiči zření nebo demokra-  
tickým zásadám čs. ústavy. Výslovně z používání vyloučil předpisy z doby  
nesvobody (t. j. od 30. IX. 1938) z oboru soudního práva trestního,  
soudního řízení trestního, práva osobního a rodinného. Podle jeho čl. 3  
soud nebo správní úřad při řešení určité právní věci, jestliže měl použi-  
ti takových předpisů, musel nejprve rozhodnout jako prejudiciální otázku  
zda předpis z doby nesvobody vyhovuje ustanovením čl. 2.

<sup>1)</sup> Příznačné pro reakční zaměření buržoasní jurisprudence po květnu 1945 bylo do-  
kazování, že Košický vládní program, který stanovil hlavní úkoly k vytvoření a upevně-  
ní lidově demokratického státu, hlavní zásady lidově demokratické státní politiky  
a byl státoprávním aktem prvořadého významu, byl pouhou politickou proklamací,  
pro právníky zcela nezávaznou. A někteří z buržoasních theoretiků docházeli až k tak  
absurdním závěrům, že prý uvedený program zavazuje jen ty, kdož jej podepsali.  
Tyto názory není možno vysvětlovat jen (a v první řadě) ztuhnutím mozků „učených“  
buržoasních právníků, posuzujících všechn společenský život křivými skly svých pracně  
vyspekulovaných juristických konstrukcí, ale především třídním záměrem, snahou  
uplatňovat staré právní předpisy bez ohledu na zásady Košického vládního programu  
a proti němu.



V lidově demokratické republice byl tedy po formální stránce v celku recipován starý právní řád předmnichovský a používáno i značné množství předpisů z „doby nesvobody“. Vedle toho se ihned po osvobození republiky rozvinula rozsáhlá normativní činnost nejprve zvláště ve formě dekretů presidenta republiky, nařízení vlády a na Slovensku SNR, později i zákonodárná činnost NS. Tak se postupně vytvářely nové zákony, nové právní normy jako hlavní složka lidově demokratického práva. Politickou směrnicí, která dávala kurs této činnosti, byl Košický vládní program a po volbách vr. 1946 Budovatelský program Gottwaldovy vlády.

V právní sféře byla značná formální nejednotnost. Bylo to vlastně několik skupin právních norem: nové právní normy vzniklé v důsledku revolučního boje, normy přejaté cit. dekretem č. 11/1944, které a) alespoň dočasně vyhovovaly úpravě nově se tvořících společenských vztahů a mohly být používány, b) nemohly být používány, právně tedy platily, ale nikdo se jimi neřídil (to se vztahovalo i na některá ustanovení ústavy, na př. o ochraně menšin, o senátu, o ústavním soudu a pod.). Nebylo vždy ani jasné, které normy vlastně platí a které byly zrušeny. Formální nejednotnosti práva se nebylo možno vyhnout. Bouřlivý proces revoluce v němž se velmi rychle měnil vzájemný poměr třídních sil, politické i hospodářské vztahy, měl nutně za následek rozpor s právními normami, zastarávání právních norem, které přestaly odpovídat novému obsahu. V revoluci dochází k rychlému zastarávání i těch norem, které si revoluce sama tvoří, tím větší je rozpor mezi starými právními formami, v nichž kvasí nový, revoluční obsah. Některé z nich po určitý čas mohou vyhovovat úpravě nových vztahů, ale postupně se musí vytvořit i nová forma, nové právní normy.

Rozpor mezi právní formou a ekonomickým obsahem se vytváří a neustále obnovuje i v době evolučního vývoje, kdy nejde o kvalitativní, ale o pouhé kvantitativní změny, jak poukázal Engels v rozboru vztahu práva a ekonomiky v buržoasním státě. „Chod „právního vývoje“ tkví z velké části jen v tom, že se nejprve usiluje o to, aby byly odstraněny rozpory, vyplývající z bezprostředního převedení ekonomických vztahů do právních zásad, a aby byl vytvořen harmonický právní systém, a že potom vliv a tlak dalšího ekonomického vývoje tento systém znovu a znovu prolamuje a zaplétá do nových rozporů.“<sup>1)</sup> Je samozřejmé, že

<sup>1)</sup> Marx-Engels: O historickém materialismu, Praha 1949, str. 61.



v období revolučního vývoje, kdy v relativně krátké době jsou odstraňovány společenské vztahy a vytvářeny nové, se tyto rozpory zmnohonásobují. V takové době je velmi těžké a vlastně nemožné, aby právo bylo formálně jednotné.

Strana, jak už bylo uvedeno, v orientaci na přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou se nejprve zaměřila na získání hlavních politických a hospodářských posic, na provedení nejdůležitějších hospodářských a politických změn. Právní, organizační formy zůstaly většinou staré, neboť nebylo možno ihned se zřetelem k vzájemnému poměru třídních sil dosáhnout změny obojího. S. Gottwald ukázal na tento charakteristický rys revoluce v ČSR: „Vycházeli jsme v celku ze starých forem a omezili jsme se hlavně na to, vlít do těchto starých forem nový obsah.“ Avšak staré formy tísnily nový obsah a hrozily jej zkazit (zbyrokratisování NV). Proto bylo nutno „při současném budování, zlepšování obsahu přetvářet staré formy jak v sektoru veřejnoprávním, tak i hospodářském. Dnes už“ — pokračoval s. Gottwald — „tyto staré formy převzaté ze starého Rakouska-Uherska, předmnichovské republiky a okupace se stávají svěřací kazajkou pro náš nový demokratický život politický i hospodářský.“<sup>1)</sup>

Reakce, která v průběhu urputného třídního boje byla zbavována hospodářské i politické moci, se křečovitě sdržela starých právních forem a snažila se jejich pomocí brzdit a zastavit vývoj. Zvláště justice, řízená ministerstvem spravedlnosti, vedeným reakcionáři Stránským a Drtinou, formalistickým a dogmatickým uplatňováním právních předpisů bez ohledu na revoluční změny rozhodovala často přímo proti vůli lidu, proti smyslu revolučního vývoje. Justice, která byla z valné části ovládána buržoasními právníky, mnohdy pokřivila nebo úplně zmařila dílo národní očisty, spravedlivé potrestání zrádců a kolaborantů a snažila se rovněž pod různými právníckými finesami stěžovat znárodnění a vracet znárodněné podniky kapitalistům.<sup>2)</sup>

<sup>1)</sup> Kl. Gottwald: Za socialistický stát, za socialistické právo, Praha 1950, str. 55—56.

<sup>2)</sup> I nejrůznější právnícké capacity vytáhly do pole, aby posílily prořídle voje buržoasní reakce. Znamý právník, J. Hoetzel, který v roce 1933 obhajoval fašistický zákon č. 201 o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran, útočil v r. 1947 proti ministru vnitra a obviňoval jej z fašismu. Ministr Nosek kritisoval tehdy výrok nejvyššího správního soudu, jímž bylo zrušeno rozhodnutí ministerstva vnitra, zakazující obnovení činnosti „selských jízď“ proto, že nepřihlížel vůbec k povaze tohoto spolku a že



Zároveň ve zběsilé nenávisti vůči dělnické třídě, vůči socialistickému vývoji lidové demokracie se příslušníci reakční buržoasie bez ohledu na to, zda stáli na politicky exponovaných místech a na oko se tvářili jako stoupenci socialismu nebo zda pro hříchy z okupace, pro kolaboraci se nemohli účastnit politického života, se spolčovali se zahraničními imperialisty, konspirovali proti lidově demokratickému režimu a usilovali o jeho svržení (odhalení protistátní činnosti čelných činitelů demokratické strany Kempného a Bugára i Ursínyho tajemníka Obucha v r. 1947, spojení se jejího vedení s luďáckým podzemím v protistátní činnosti proti republice, mostecká aféra, kdy na ochranu špiónů vystupovala národně socialistická strana a pod.).

Proletariát, vedený KSČ se ihned po osvobození ČSR ve svém neochvějném úsilí o úspěšné splnění Košického a Budovatelského vládního programu snažil uvést nové poměry v republice na půdu práva, právně je zakotvit a upevnit. KSČ od vzniku lidové demokracie bojovala za vytvoření a upevnění nové zákonnosti, nové státní discipliny. To však neznamenalo snahu uplatňovat formalisticky platné právní normy, ale používat právních předpisů ve shodě s reálnými společenskými poměry, ve shodě s vývojem lidové demokracie a jejími vůdčími zásadami. Strana šla pevně ústavní zákonnou cestou, používajíc práva k upevňování došavadních úspěchů i k dalšímu rozvoji lidové demokracie. Proto již v Košickém vládním programu byl vysloven požadavek nové ústavy, který v programu Gottwaldovy vlády, vytvořené na základě výsledků voleb v r. 1946, stál vedle 2LP jako hlavní úkol.

KSČ se snažila dosáhnout ústavního zakotvení všech revolučních

---

se neřídil zásadami Košického vládního programu. Podle Hoetzla nejvyšší správní soud, který rozhodl jen po prozkoumání „stanov selských jízď“ o slučitelnosti jejich činnosti s lidově demokratickým zřízením a vůbec nepřihlížel k dřívější jejich činnosti a ke skutečným záměrům jimi sledovaným, rozhodl zcela správně. Rovněž to, že nebral žádný zřetel na Košický vládní program, bylo prý naprosto správné. „Košický vládní program není žádným zákonem, takže nejvyšší správní soud neváže, ledaže by byl vtělen do určitého zákona, a to jen v té míře, jak byl do tohoto zákona vtělen.“ Lidová demokracie, 22. 7. 1947. Tu se vylouplo třídní jádro jeho i všech ostatních „ryze juridických“ úvah. Dogmatický, přísně na literě lpějící výklad starých právních norem byl používán k posilování reakčních sil, proti upevňování lidové demokracie. Buržoasní právníci, soudcové neměli nijak přihlížet k zásadám obsaženým v Košickém a Budovatelském vládním programu jako výrazu základního směru vývoje lid. dem. ČSR, to přece nebyly žádné právní normy, byly tedy právně irrelevantní.



vymožeností, snažila se vytvořit právní základ lidově demokratického práva, zákonodárství jako první hlavní krok k odstranění starých právních předpisů a k uvedení právních forem v soulad se změněnými společenskými poměry.

Její úsilí narazilo na tvrdošijný odpor reakce, která se mocí mermom bránila proti takové ústavě a chtěla v podstatě jen novelisovat starou ústavu z r. 1920. Boj o ústavu nebyl jen bojem o určité právní zásady, ale jednou z forem boje o celou linii politiky ČSR, o cestu k socialismu.

Vydávání zákonů, které by napomáhaly vývoji lidové demokracie vpřed k socialismu, naráželo na prudký odpor reakce. Již ve vládě její představitelé ztěžovali vypracování nových zákonných předloh. Když konečně přišly do parlamentu, zdlouhavé obtížné projednávání se začínalo znovu a z parlamentu často místo původně navržených zákonů vycházela jejich torsa. Zákonodárná činnost byla sférou prudkého třídního boje proletariátu vedeného KSČ a buržoasní reakce. Dělnické třídy v čele s KSČ se však podařilo prosadit vydání zákonů a právních předpisů, které chránily a pomáhaly rozvíjet tvořící se nové společenské vztahy. Vyřešení jednotlivých úkolů revoluce v politické oblasti, (rozbíjení staré státní mašinerie a vytváření nového státního aparátu, budování masových organizací dělnické třídy a ostatních pracujících, řešení národnostní otázky) i na úseku hospodářství (znárodnění, dvouletý plán, pozemková reforma a další důležitá opatření v zemědělství atd.) se nutně projevovalo v právní sféře vydáváním zákonů, jimiž byly legislativně provedeny, resp. utvrzeny. V celé řadě zákonů a ostatních právních předpisů byly zakotvovány dosažené výsledky revolučního boje dělnické třídy a pracujících mas, vedených KSČ proti reakční buržoasii.

Veliká síla dělnické třídy a její strany se výrazně projevovala v tom, že ona byla hlavním činitelem ve vytváření nového lidově demokratického práva, že ona stála na stráž práva, zákona a bojovala za zachování nové zákonitosti a upevňování státní disciplíny. Nejpřesvědčivějším svědectvím toho byla skutečnost, že v době pokusu buržoasie o kontrarevoluční zvrat, v únoru 1948, dělnická třída v čele KSČ bránila právo, ústavu proti protistátním, protiprávním záměrům reakce. KSČ, postupující legální cestou, vycházející přesně z ustanovení ústavy, zmařila protistátní puč. Vláda byla doplněna cestou přísně ústavní, parlamentární a demokratickou. Soudruh Gottwald proto právem odmítl všechny hlasy, jež pokrytecky lkaly nad „porušením“ ústavy a demokracie v únoru 1948,



neboť tyto hlasy patřily týmž politickým činitelům, kteří „v době Mnichova co nejbezohledněji pošlapali československou ústavu. Okleštění, zmrzačení a ochromení republiky provedli tehdy cizí i domácí páni bez jakýchkoliv ohledů na čs. ústavu. Těmto lidem a nebo jejich zástupcům, pokud dnes kvílí nad domnělým porušením ústavy bychom radili: v domě oběšencově nemluv o provaze.“<sup>1)</sup>

Rozdrcení kontrarevolučního spiknutí znamenalo dovršení procesu formování diktatury proletariátu v ČSR. Dělnická třída převzala veškerou politickou moc ve státě do svých rukou. Tak byly odstraněny překážky, které dosud bránily uvedení práva v soulad se změněnými společenskými poměry a rozvinula se rozsáhlá zákonodárná činnost, aby lidově demokratické právo jako právo socialistického typu mohlo plnit významné úkoly, které mu při budování socialismu náleží. Krátce po únoru, 9. května 1948, v den výročí osvobození Prahy Sovětskou armádou byla schválena ÚNS nová lidově demokratická ústava, právní základ čsl. zákonodárství a celého čs. práva a přistoupilo se k odstranění starých právních norem. Na jejím základě byla provedena kodifikace trestního práva hmotného i procesního, práva občanského hmotného i procesního i práva rodinného.

Ve světle únorového vítězství se odrazila jasně protikladnost dvou politických, ale i právních koncepcí, — zrádné buržoasie, Beneše a dělnické třídy, KSČ a Kl. Gottwalda. Buržoasní koncepce „kontinuity“ vycházela z úsilí udržet panství kapitálu, ze snahy jet dále v kolejích předmnichovské buržoasní republiky.

Halasně proklamovaná hesla o „obnově právního řádu“, o úctě k zákonu, o občanských právech a svobodách a jejich respektování, sloužila buržoasním ideologům po květnové revoluci jako jakási magická formule, tajemné zaklínadlo, zaříkávající každého, kdo nevěřil v upřímnost jejich frází a slibů o „demokracii“, „spravedlnosti“ a pod., kdo bral v pochybnost jejich zásadovost.

S jejich praktickým uplňováním, s úctou k právu, s bezpodmínečným respektováním právních norem to však sami nemysleli tak vážně, jak se na veřejnosti tvářili. Volání po „obnově právního řádu“ bylo pro ně jen záminkou k volání po buržoasním státě, po kapitalistickém řádu. Je-nom v tom — a v žádném jiném smyslu požadovali zachovávání záko-

<sup>1)</sup> Kl. Gottwald: Za socialistický stát, za socialistické právo, str. 115.



nů. Byli pro dodržování právních předpisů, jenom pokud sloužily so-  
beckým, úzce třídním zájmům buržoasie. Když však s upevňováním lidově  
demokratického státu v Československu se pro buržoasii a její agenty ve  
státním aparátě stále více zužovala možnost využívat starých právních  
forem k brzdění socialistického úsilí pracujícího lidu, uchýlovala se stále  
více k porušování práva, k protistátním činům. Když zákonů — a to  
i starých, nejen nových, zakotvujících revoluční vymoženosti — bylo vy-  
užíváno k upevňování lidově demokratického státu, k socialistické vý-  
stavbě, ztěžovala a přímo sabotovala jejich plnění (na př. demokratická  
ustanovení ústavy, zákon na ochranu republiky a pod., zvl. však nové  
zákony jako zákon o 2LP).

Skutečnost, že reakční buržoasie po osvobození ČSR porušovala zá-  
kony lid. dem. státu, mařila jejich vydávání a provádění, pokoušela se  
rozvracet tvořící se novou státní disciplinu, oslabovat novou zákonnost,  
je přesvědčivým důkazem její cynické bezzásadovosti, nízkosti a odpor-  
ného pokrytectví. Jako vždy i tentokrát praxe, skutečný život ukázal lživý  
rás, demagogický charakter všech slavnostních deklarací o právu a svo-  
bodě, jimiž buržoasní ideologie bujně hýřila v době prudkého revolučního  
vření mezi květnem 1945 a únorem 1948. Jak totiž se právo svým obsahem  
a sociální funkcí stávalo opravdu lidovým, právem dělnické třídy a jí  
vedených mas ostatních pracujících, napomáhajícím výstavbě socialismu,  
tak buržoasie se stávala největším nepřítelem práva, zákonnosti. Jak  
občanská práva a svobody ztrácely povahu fetiše, pouhé formy zastírající  
vnitřní obsah ekonomické nerovnosti (úděl to přisouzený jim vykořisťo-  
vatelskou podstatou kapitalismu) a dostávaly reálnou náplň, hospodár-  
skou rovnost pracujících zbavujících se vykořisťování, tak se stupňovala  
zběsilá nenávist buržoasie proti skutečné svobodě pracujících, snaha od-  
stranit jejich v revoluci vybojovaná práva.

Dělnická třída vycházela z nejlepších národních a demokratických  
tradic našeho lidu, z kontinuity revolučního boje dělnické třídy proti  
kapitalismu, z kontinuity lidové demokracie jako cesty, po níž dojde  
československý lid k socialismu. Soudruh Gottwald charakterisoval  
postup dělnické třídy a její strany v období od května 1945 do února 1948.  
„Byla to svízelná cesta, ale byla legální. Reakce chtěla postupovat  
illegální cestou. My jsme dodrželi právní kontinuitu. Nemáme příčiny,  
abychom ustupovali od úkolu vytvořit nový právní řád. Nám litera zá-  
kona, právní řád slouží k přebudování společnosti. Musí být takový, aby



nám přebudování usnadnil a aby je uvedl do správných kolejí. Zastaralé normy se musí nahradit novými. Reformovat život kvůli normám — to je stará reakční theorie, normy se musí řídit podle života. Tak jsme postupovali od roku 1945 a můžeme kráčet nadále.“<sup>1)</sup>

Historický vývoj v Československu v oné době plně potvrdil marxistickou thesi, že v období imperialismu ne buržoasie, ale proletariát je nositelem demokratických práv a svobod, že ne buržoasní, ale jediné socialistický stát pracujícímu lidu poskytuje rozsáhlá práva a svobody, které také ekonomicky i politicky zaručuje.

### III.

Politika strany v oné době, její vztah k buržoasné demokratické ústavě a její využití ústavy skýtá mnoho poučení i pro pochopení politiky komunistických stran v kapitalistických zemích. Komunistické strany v kapitalistických, závislých a koloniálních zemích bojují nyní proti hrozbě fašismu, na obranu demokratických práv a svobod, na obranu národní nezávislosti, proti pokusům imperialistické buržoasie o její likvidaci nebo o dosažení národní i státní suverenity. Úspěšné vedení boje vyžaduje sjednocení všech protiimperialistických demokratických sil okolo dělnické třídy. Dělnická třída a její strana v kapitalistických zemích se v současné době neorientuje na bezprostřední uchopení veškeré politické moci do svých rukou, ale vyhláší jako program cestu lidové demokracie. Bezprostředním úkolem nové lidové vlády by bylo zachovat mír, odvrátit nebezpečí fašismu, zajistit demokratická práva a svobody a národní nezávislost. Lidová demokracie by měla umožnit přechod k socialismu relativně mírným, pokojným způsobem, s využitím existujících demokratických institucí tak, jak tomu bylo na př. i v naší republice.

„Lid může přeměnit parlament v nástroj demokracie, který by vyjadřoval jeho vůli a přeměnit kapitalistickou demokracii ve skutečnou lidovou demokracii, s jejíž pomocí by lidová vláda mohla skoncovat s hospodářskou a politickou mocí a s propagandistickou mašinerií třídy kapitalistů a vytvořit podmínky pro socialismus ve Velké Británii.“<sup>2)</sup> Státní aparát by se v průběhu této přeměny postatně přetvořil.

<sup>1)</sup> Sborník „Za socialistické právo“, Praha 1949, str. 22.

<sup>2)</sup> H. Pollitt „Za mír a národní nezávislost Anglie“, „Za trvalý mír, za lidovou demokracii.“, 16/1952.



Jednou z podmínek k dosažení tohoto cíle je obrana demokratických práv a svobod, ústavně prohlášených, boj za možnost jejich skutečného využívání, které by nebylo omezováno protiústavním zákonodárstvím nebo přímými (bez jakéhokoli právního podkladu) fašistickými zásahy byrokraticko-policejního aparátu. Vedoucí síly proletariátu, KS, musí proto rozhodně čelit všem pokusům o likvidaci politických svobod, o odstranění demokratických ustanovení ústav. Je tedy zcela logické, že na př. KS Brazílie, která „vždy prohlašovala, že bude rozhodně bojovat proti jakýmkoli úkladům o ústavu a demokratické svobody“, v r. 1954 při pokusu o fašistický převrat, inspirovaném americkými monopoly, „stanula v čele živelných akcí lidu a řídila boj na obranu ústavy a demokratických svobod“. <sup>1)</sup> Stejně tak KS i v ostatních zemích, které se dosud neosvobodily od kapitalistického útisku, usilovně bojují na obranu demokracie, proti všem úkladům imperialistické buržoasie o její zničení. P. Togliatti prohlásil, že konkrétním cílem italských komunistů je „žádat a vybojovat si respektování a dodržování ústavy republiky v celém jejím rozsahu.“ <sup>2)</sup> KS Itálie požaduje „uskutečnění této ústavy, jakož i stálou ochranu i obnovu všech svobod, vtělených do ústavy.“ <sup>3)</sup> (Podtrženo — Z. J.)

Tento vztah KS k ústavě neznamena však žádnou fetišisaci ústavy, neznamena nikterak, že by ji strana považovala za něco neměnného a nedotknutelného, co stojí nad třídami a třídním bojem, nebo že by snad

---

<sup>1)</sup> L. C. Prestes „Boj brazilského lidu proti diktátu USA“ Za trvalý mír, za lidovou demokracii. 12/1955.

<sup>2)</sup> Za trvalý mír, za lidovou demokracii. 27/1952.

<sup>3)</sup> P. Togliatti „Boj komunistů za svobodu, mír a socialismus“, Za trvalý mír, za lidovou demokracii, 3/1955.

Je třeba dodat, že italská ústava není běžnou buržoasně demokratickou ústavou. Byla vydána po II. světové válce, v době prudkého revolučního vření a tlaku pracujících na vládu. Podle slov P. Togliattiho v italské ústavě, která „musí být a bude majákem ukazujícím cestu vývoje italské společnosti v nejbližších letech, jsou rysy nejen politického, ale i hospodářského a sociálního programu, jakož i podstatné socialistické aspekty“ (tamtéž).

O povaze právních forem však rozhoduje státní moc, přesněji její třídní podstata, která je uplatňuje. Je jasné, že vzhledem k buržoasnímu charakteru italského státu, kdy reakce se neustále pokouší nejrůznějšími prostředky obnovovat fašismus, pokrokové rysy ústavy nejsou nijak uváděny v život. Vládnoucí buržoasie se naopak, zejména za Scelbovy vlády, snažila odstranit její demokratická ustanovení a učinit z ní vhodný nástroj k provádění reakční politiky.



chtěla boj za vítězství socialismu cestou lidovou demokracie vést jen ústavními prostředky, parlamentním postupem, volbami. Politika KS nemá nic společného s legální tupostí, parlamentním kretenismem oportunistických vůdců sociální demokracie II. internacionály, dokazujících, že cesta proletariátu k moci jde výhradně přes vítězství ve volbách, že proletariát musí získat většinu ve volbách a socialismus už přijde sám. Redukcí třídního boje proletariátu proti stávajícímu řádu a jeho reprezentantu, buržoasnímu státu na pouhý volební zápas o poslanecké mandáty v parlamentě se objektivně zříkali možnosti porážky kapitalismu, možnosti vítězství dělnické třídy. Marxisticko-leninské strany odmítají oportunistické přeceňování voleb, parlamentu (odmítají ovšem i levičácké sektářské jejich podceňování). Nemohou se omezit na volební boj a nemohou v něm vidět ani těžiště své činnosti. Vlastním obsahem politiky KS je a musí být zvyšování uvědomělosti mas a jejich výchova, jejich politická aktivisace, jejich stmelování a vtahování do organisovaného boje proti monopolistickému kapitálu a jemu podřízenému státnímu aparátu. Tento boj, v němž komunisté mohou a musí získat na svou stranu většinu nejen dělnické třídy, ale většinu celého národa, směřuje v současné době přes lidovou demokracii k odstranění vykořisťování, k vytvoření nového společenského řádu, socialismu.\*)

Proletariát může a musí v boji o politickou moc, v boji za socialismus využívat existujících buržoasně demokratických forem. Proto v současné době v kapitalistických státech je nejdůležitějším obhájcem politických práv a svobod, demokratických zásad buržoas-

\*) Těsně po odevzdání této stati do tisku byl uveřejněn referát N. S. Chruščeva na XX. sjezdu KSSS, v němž k otázce forem přechodu k socialismu za současných podmínek je m. j. řečeno:

„Dělnická třída, která kolem sebe sjednocuje pracující rolnictvo, inteligenci a všechny vlastenecké síly a rázně odráží oportunistické živly neschopné upustit od politiky kompromisů s kapitalisty a statkáři, má za těchto podmínek možnost porazit reakční, protilidové síly, získat v parlamentě pevnou většinu a změnit parlament z orgánu buržoasní demokracie v nástroj skutečné vůle lidu. V takových případech se tato instituce, tradiční pro mnoho vysoce vyspělých kapitalistických zemí, může stát orgánem skutečné demokracie, demokracie pro pracující.

Pevná parlamentní většina, opřená o masové revoluční hnutí proletariátu a pracujících, by vytvořila pro dělnickou třídu řady kapitalistických a bývalých koloniálních zemí podmínky, zajišťující uskutečnění základních sociálních přeměn“.

Zpráva o činnosti ÚV KSSS (6. Některé zásadní otázky soudobého mezinárodního vývoje), Rudé právo, 16. II. 1956.



ních ústav. Neomezuje se ovšem jen na jejich obranu, ale snaží se o jejich rozšíření a prohloubení, o jejich naplnění obsahem, odpovídajícím zájmu lidu.

Demokratických právních forem může být účinně využito v zápase za vytvoření skutečně lidové vlády, která by skončila s kapitalistickým ožebračováním pracujících, která by národní bohatství dala do služeb lidu, která by hájila státní a národní nezávislost a prováděla důsledně mírovou zahraniční politiku. V průběhu této revoluční změny by se ovšem kvalitativně změnil její obsah, dostaly by novou třídní náplň a sloužily by socialistické výstavbě. Možnost využití těchto forem, okolnost, že to jsou politické strany proletariátu, které bojují za jejich zachování, významně přispívá k sjednocování dělnické třídy a všech pracujících v boji proti monopolistickému kapitálu, za socialismus.

Ve vztahu k demokracii výrazně vystupuje charakter společenských tříd, jejich pokrokovost nebo reakčnost. Vztah k demokracii je tedy symptomem společenského postavení a úlohy jednotlivých tříd. Boj proletariátu za socialismus, který uvolňuje cestu ekonomickému zákonu závazného souladu výrobních vztahů s charakterem výrobních sil, se v politické sféře promítá jako boj o politickou moc dělnické třídy, t. j. o nejširší a nejúplnější demokracii pro pracující masy. Buržoasie, bránící uvedení výrobních vztahů v soulad s charakterem výrobních sil, stejně jako každá třída, jejíž historická dráha se stále prudčeji schyluje k horizontu, udržuje, resp. snaží se udržet své panství nejsurovějším násilím, nejzběsilejším terorem. Nejdivočejší řádění fašistické reakce, jak přesvědčivě dokazuje vznik lidových demokracií po druhé světové válce, však nemůže zmařit vítězství dělnické třídy.

Může je stížit nebo oddálit, nemůže mu však zabránit. Heslo lidové demokracie, vytyčené v programech KS v kapitalistických státech, osvětluje cestu k socialismu v těchto zemích. Je jí získání většiny lidu, většiny národa v boji za demokratická práva a svobodu proti hrozbě fašismu, za národní svobodu a nezávislost proti imperialistickému útisku.



Одной из важных задач правовой науки является анализ процесса образования нового права после возникновения народно-демократического государства в мае 1945 года.

Буржуазия, представляемая Бенешом и лондонским правительством, еще в период второй мировой войны отстаивала концепцию „правовой непрерывности“. Она по неизбежности исходила из бесспорного факта, что мюнхенский диктат явился грубым нарушением международного права, не имеющим правового действия. Чехословацкая Республика не потеряла своего государственного суверенитета в правовом отношении, несмотря на нацистскую оккупацию ее территории. Одновременно „правовая непрерывность“ определяла для буржуазии — а именно в этом и заключается реакционная суть этой „непрерывности“ — „преобладающую и существенную часть всей программы для будущего“, устанавливая в то же время „метод, процедуру и путь, которыми мы должны пользоваться везде, где станут необходимыми изменения того, что существовало в первой республике.“ (Э. Бенеш).

Политический смысл этой теории заключался в следующем:

1. В оправдании трусливой капитуляции и предательства чехословацкой буржуазии во время Мюнхена, совершившихся при участии буржуазной эмиграции; далее в том, чтобы доказать, что виновниками Мюнхена являются западные державы и что президент и правительство ни в чем не повинны. Таким путем президент и правительство стремились сохранить доверие Чехов и Словаков с тем, чтобы после окончания войны вернуться на Родину в качестве представителей обеих наций.

2. Освобожденной республике — согласно этой теории — следовало продолжать в духе старой республики; создать ее следовало на прежней капиталистической основе. Изменения должны были осуществляться только в этих рамках, избегая насилия, в правовом порядке. Упомянутые изменения осуществлялись бы только сверху, органами государства: революционная активность масс при осуществлении упомянутой „процедуры“ оказалась совершенно скованной. Сюда, в итоге, направлены были самые разнообразные концепции „правовой непрерывности“.

Из-за этого политического аспекта „правовая непрерывность“ и стала знаменем, под которым после мая 1945 года реакционная буржуазия формировала свои силы, стремясь помешать проведению революционных изменений, в корне подрывающих устои буржуазной Чехословацкой Республики, господство капитала.

На деле „правовая непрерывность“ буржуазной республики кончилась национальной и демократической революцией, возникновением народно-демократического государства и права. Национальная



и демократическая революция не осуществлялась и не могла осуществляться в соответствии с существующим правопорядком, она развивалась, не подчиняясь действующим законам. В то же время она с самого начала создавала новое право, новую законность, выражающую волю трудящихся и помогающую осуществлять их чаяния.

Специфика хода революции в странах народной демократии проявилась также и при возникновении и развитии народно-демократического права в Чехословацкой Республике. Ввиду мирного, относительно спокойного развития революции, осуществляемой одновременно сверху и снизу, старые правовые формы ликвидировались не сразу. С прерастанием национальной и демократической революции в социалистическую, в период с мая 1945 года по февраль 1948 года, с сосредоточиванием политической власти исключительно в руках рабочего класса, создавались новые и отменялись старые, уже не соответствующие правовые нормы. Те из норм, которые сохранили свое действие, приобрели новое классовое содержание, служа народно-демократической власти, использовавшей также и старые правовые нормы в целях обеспечения и закрепления достижений революции и дальнейшего ее развития.

Решающая победа чехословацкого народа в феврале 1948 года позволила издать новую конституцию и развивать законодательную деятельность таким образом, чтобы обеспечить соответствие правовых форм новому содержанию и не тормозить, а наоборот, содействовать построению социалистического общественного строя.

Анализ политики Коммунистической партии Чехословакии в революции, ее отношения к буржуазно-демократическим формам, позволяет более глубоко проникнуть в политику коммунистических партий в капиталистических странах, выдвигающих в настоящее время в своих программах народную демократию как путь к социализму в этих странах.

Перевод М. Колонесвой.



## RÉSUMÉ

Une des tâches principales de la science du droit est l'analyse théorique du processus relatif à la formation d'un nouveau droit, après l'établissement de l'Etat démocratique populaire en mai 1945.

La bourgeoisie, représentée par Beneš et son gouvernement de Londres, soutenait encore à l'époque de la deuxième guerre mondiale la conception de la „continuité juridique“. Elle partait nécessairement du fait incontestable que le diktat de Munich n'était qu'une violation odieuse du droit international et que par suite il était sans valeur au point de vue du droit. La République Tchécoslovaque n'avait donc pas perdu sa souveraineté, elle continuait à exister de jure, bien qu'occupée par les nazis. Mais, en même temps, la „continuité juridique“ fixait aux yeux de la bourgeoisie — et voilà ce qui constitue son caractère réactionnaire — „la partie essentielle et principale de son programme pour l'avenir“, et en même temps, elle indiquait „la méthode, le procédé et la voie à suivre, partout où devraient être nécessairement effectués certains changements par rapport à l'état de choses qui existait sous la première République“. (E. Beneš)

Le but de cette théorie au point de vue politique était:

1. De justifier la lâche capitulation et la trahison de la bourgeoisie tchécoslovaque au moment de Munich, à laquelle se sont joints aussi les émigrés bourgeois; et de prouver que toute la faute retombe uniquement sur les puissances occidentales, et que le président avec son gouvernement n'y sont pour rien. Ils voulaient garder ainsi pour eux la confiance du peuple tchèque et slovaque, afin de pouvoir rentrer dans leur pays, une fois la guerre finie, comme ses représentants politiques.

2. La République libérée devait marcher sur les traces de l'ancienne République, elle devait être établie sur la même base capitaliste. Les changements ne devaient se produire que dans les limites de cette base, d'une manière spontanée et légale. Ils seraient exécutés d'en haut, par les organes d'Etat; l'activité révolutionnaire des masses avait les mains complètement liées devant ce „processus“. Les conceptions les plus diverses sur la „continuité juridique“ visaient au même but.

C'est justement pour défendre ce point de vue politique que la „continuité juridique“ est devenue l'emblème sous lequel la bourgeoisie réactionnaire a déployé ses rangs après mai 1945, pour tâcher d'empêcher la réalisation des transformations révolutionnaires, qui savaient alors les bases de la République Tchécoslovaque bourgeoise, domaine du capital.

En fait, la „continuité juridique“ de la République bourgeoise s'est terminée par la révolution populaire et démocratique, par la naissance de l'Etat et du droit démocratiques populaires. La révolution populaire et démocratique n'a pas été et ne pouvait être réalisée conformément à des règlements juridiques, elle s'est poursuivie sans tenir compte des lois existantes. Dès le début, elle a donné naissance à un nouveau droit, une nouvelle législation, exprimant la volonté du peuple travailleur, soutenant la réalisation de ses intérêts.



Le caractère spécifique des révolutions dans les pays de démocratie populaire s'est aussi fait valoir, lors de la naissance et du développement du droit démocratique populaire en Tchécoslovaquie. Vu l'évolution pacifique et relativement lente de la révolution, se développant simultanément en haut et en bas, les anciennes formes du droit n'ont pas été supprimées d'emblée. Au cours du développement de la révolution populaire et démocratique qui s'est transformée peu à peu en révolution socialiste depuis mai 1945 jusqu'à février 1948, et grâce à la concentration du pouvoir politique exclusivement entre les mains de la classe ouvrière, de nouvelles normes juridiques ont été établies, tandis que d'anciennes normes juridiques, ayant perdu leur raison d'être furent abolies. Celles qui restèrent en vigueur changèrent leur contenu et prirent un caractère de classe; elles défendaient le pouvoir démocratique populaire, qui utilisait même d'anciennes normes juridiques pour consolider les conquêtes de la révolution et son développement futur.

La victoire décisive du peuple tchécoslovaque en février 1948 permit l'élaboration d'une nouvelle constitution et l'essor d'une nouvelle activité législative, visant à ce que les formes du droit soient conformes à leur nouveau contenu, de sorte qu'elles ne soient pas une entrave, mais qu'au contraire elles contribuent activement à l'édification du régime socialiste.

L'analyse de la politique du Parti communiste tchécoslovaque pendant la révolution, son attitude envers les formes démocratiques bourgeoises, permet de comprendre d'une manière plus profonde la politique des partis communistes dans les pays capitalistes: ils mettent actuellement à leur programme le principe de la démocratie populaire, comme étant l'unique voie pouvant mener au socialisme dans leur pays.

Traduit par Ing. Milada Olšovská